

Inkluzivno predšolsko vaspitanje i obrazovanje

Nova sagledavanja i alatke
Konačni sažeti izveštaj

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

INKLUZIVNO PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE

Nova sagledavanja i alatke
Konačni sažeti izveštaj

Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje (Agencija) je nezavisna i samoupravna organizacija. Agenciju sufinansiraju ministarstva obrazovanja njenih država članica i Evropska komisija i podržana je od strane Evropskog parlamenta.

Sufinansirano od strane
programa Erasmus+
Program Evropske unije

Podrška Evropske komisije za pripremu ove publikacije ne predstavlja potvrdu sadržaja koji odražava stanovišta njegovih autora i zbog toga se Komisija ne može smatrati odgovornom za bilo koju upotrebu ovde sadržanih informacija.

Stanovišta koja je u ovom dokumentu iznela neka osoba ne predstavljaju nužno službena stanovišta Agencije, njenih država članica ili Komisije.

Urednici: Mary Kyriazopoulou, Paul Bartolo, Eva Björck-Åkesson, Climent Giné i Flora Bellour

Izvodi iz dokumenta su dopušteni pod uslovom da postoji jasno upućivanje na izvor. Upućivanje na ovaj dokument treba da glasi kako sledi: Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje, 2017. *Inkluzivno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: Nova sagledavanja i alatke – Konačni sažeti izveštaj*. (M. Kyriazopoulou, P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné i F. Bellour, ured.). Odense, Danska

U cilju veće pristupačnosti, ovaj izveštaj je dostupan na 25 jezika i u pristupačnom elektronskom formatu na veb-sajtu Agencije: www.european-agency.org

Ovo je prevod originalnog teksta na engleskom jeziku. U slučaju nedoumice o tačnosti informacija u prevodu, pogledajte originalni engleski tekst.

ISBN: 978-87-7110-712-8 (elektronski)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017

Sekretarijat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelarija u Briselu
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

SADRŽAJ

UVOD	5
KONTEKST	6
ZAKLJUČCI I DOPRINOSI PROJEKTA IECE-U	7
1. Pružanje mogućnosti da sva deca pripadaju, budu angažovana i uče	7
2. Razvoj alata za samorefleksiju	8
3. Prilagođavanje modela ekosistema IECE-a	9
<i>Dimenzija 1: Ishodi</i>	12
<i>Dimenzija 2: Procesi</i>	12
<i>Dimenzija 3: Pomoćne strukture u okviru IECE okruženja</i>	12
<i>Dimenzija 4: Strukture podrške u okviru zajednice</i>	12
<i>Dimenzija 5: Strukture podrške na regionalnom/nacionalnom nivou</i>	12
<i>Zajedničko korišćenje modela od strane kreatora politike i praktičara</i>	13
PREPORUKE	13
REZULTATI PROJEKTA	16
REFERENCE	17

HUGO

LUCA

UVOD

Kvalitet predškolskog vaspitanja i obrazovanja predstavlja značajnu brigu za kreatore politika i nedavno je postala prioritet za mnoge međunarodne i evropske organizacije. One obuhvataju, između ostalog, Organizaciju za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Organizaciju Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu (UNESCO), Fond Ujedinjenih nacija za decu (UNICEF), Evropsku komisiju, Eurydice i Evropsku agenciju za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje (Agencija). Nedavno je Savet Evropske unije (2017) istakao potrebu davanja prioriteta visokokvalitetnom predškolskom vaspitanju i obrazovanju i nezi da bi se otklonile nejednakosti u celoživotnom učenju.

S obzirom na međunarodni značaj ovog pitanja, Agencija je pokrenula trogodišnji program (2015-2017) pod nazivom Inkluzivno predškolsko vaspitanje i obrazovanje. Cilj je bio da se identifikuju, analiziraju i potom unaprede glavne karakteristike kvalitetnog inkluzivnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja (IECE)¹ za svu decu² od treće godine do početka osnovnog obrazovanja. On pruža mogućnost da se pobliže ispituju kako se, u okviru perspektive inkluzije, odredbe IECE-a širom Evrope odnose na principe kvaliteta koje su Evropska komisija (2014) i OECD (2015) već identifikovali.

Projekat je utemeljen na relevantnoj literaturi o istraživanju i politici, podacima prikupljenim posmatranjem izabranih primera IECE okruženja³ u nekoliko zemalja, opisima primera praktičara širom Evrope i uputnicima o nacionalnim razvojjima u IECE-u u svim državama članicama Agencije. Projektu je svoj doprinos dalo šezdeset četiri IECE stručnjaka širom Evrope. Oni su učestvovali u prikupljanju podataka i analizi, u posmatranjima i diskusijama tokom osam poseta studija slučaja različitim zemljama i na drugim sastancima projekta. Time se došlo da konačnih uvida u projekat i doprinosa IECE-u.

Ovaj izveštaj je sažetak objedinjenog izveštaja (Evropska agencija, 2017a) koji spaja glavne zaključke projekta. On je fokusiran na tri glavna doprinosa projekta donošenju politika, istraživanju i praksi u IECE-u. To su:

- objašnjenje i posledice primene inkluzivne vizije i ciljeva kao glavnih standarda politike i pružanja IECE-a;

---

¹ Ovaj dokument koristi termin „inkluzivno predškolsko vaspitanje i obrazovanje“ (IECE) za zaključke i preporuke projekta, dok termine „predškolsko vaspitanje i obrazovanje“ (ECE) ili „predškolsko vaspitanje i obrazovanje i nega“ (EC&C) koristi prilikom upućivanja na relevantnu literaturu.

² „Sva deca“ se odnosi na svako dete.

³ IECE okruženje ili predškolsko obrazovanje se odnosi na objekte za obrazovanje dece od treće godine starosti do početka osnovnog obrazovanja u različitim evropskim zemljama.

- razvoj alata za samorefleksiju i njegova primena od strane praktičara za poboljšanje IECE okruženja;
- prilagođavanje modela ekosistema IECE-a na okviru okruženja, na nivou zajednice i nacionalnom nivou.

Ovaj izveštaj se zaključuje setom preporuka uglavnom usmerenih ka kreatorima politika. One su prikazane u okviru novog modela ekosistema IECE-a.

KONTEKST

Kvalitet predškolskog vaspitanja i obrazovanja (ECE) predstavlja značajnu brigu za kreatore politika. Sve veći broj evropskih i međunarodnih studija pokazuje da se pozitivne koristi od ECE-a direktno odnose na „kvalitet“ i zavise od njega. Evropska komisija (2014) identifikovala je i pregledala pet ključnih političkih postupaka koji su poboljšali kvalitet i pristup ECE-u. To su:

- Pristup kvalitetnom ECE-u za svu decu
- Kvalitet radne snage
- Kvalitetni plan i program nastave i učenja/sadržaj
- Evaluacija i monitoring
- Upravljanje i finansiranje.

Ovaj projekat Agencije je razvio nova sagledavanja IECE-a prvo spajanjem iskustva i stručnosti svojih članica širom Evrope. U isto vreme, proces projekta je bio naglašen preko nove kreativne kombinacije tri teoretska okvira koji su se prethodno koristili isključivo za opisivanje pružanja visokokvalitetnog ECE-a:

- **Okvir inkluzije:** To je osnovna komponenta pružanja kvaliteta za Agenciju i njene država članice, koji nastoje:

... obezbediti da svako dete i učenik bilo kog uzrasta dobije mogućnost visokokvalitetnog obrazovanja i vaspitanja u svojoj lokalnoj zajednici, pored svojih prijatelja i vršnjaka (Evropska agencija, 2015, s. 1).

- **Okvir struktura-proces-ishod: Struktura** se fokusira na legalnom okviru i nacionalnim, regionalnim i lokalnim uslovima koji utiču na kvalitet iskustva dece u ECE okruženju.

Proces predstavlja interakciju između dece i zaposlenih i vršnjaka i fizičkog okruženja ECE-a. **Ishod** odlikava uticaj koji strukture i procesi imaju na dobrobit dece, angažovanje i učenje (Evropska komisija, 2014; OECD, 2015).

- **Model ekoloških sistema:** Ovaj model razmatra složenost razvojnih uticaja na decu, koji proističu iz njihove interakcije i međusobnog povezivanja sa svim sistemima iz okruženja u školi/kući, zajednici i regionu/zemlji – označeni su terminima mikro-, mezo, egzo- i makro-sistemi – u kojima funkcionišu i rastu (Bronfenbrenner i Morris, 2006).

Svaki od njih je posebno primenjen da bi se poboljšao kvalitet ECE-a u pogledu politike, istraživanja i prakse. Međutim, u ovom projektu su bili usko povezani u modelu ekosistema što predstavlja jednu od novih sagledavanja i alata koje je dao projekat.

ZAKLJUČCI I DOPRINOSI PROJEKTA IECE-U

Analiza i diskusija o svim podacima projekta doveli su do tri nova doprinosa kreiranju politike, istraživanju i praksi u IECE-u.

1. Pružanje mogućnosti da sva deca pripadaju, budu angažovana i uče

---

Analiza podataka projekta jasno ukazuje da je, iz perspektive inkluzije, najvažniji ishod pružanja kvaliteta da se omogući svojoj deci da aktivno učestvuju u IECE-u. Na taj način, sva deca – uključujući onu ranjivu na ekskluziju – su jednako vrednovana, podržana i omogućeno im je da napreduju zajedno sa svojim vršnjacima.

Prvi osnovni zahtev učešća je biti prisutan u okruženju tokom svakodnevnih socijalnih aktivnosti i aktivnosti učenja. Na to posebno utiču nacionalne i regionalne zakonske odredbe za pristupačno IECE. To uključuje pravo na njih kao i dostupnost raspoloživih IECE mesta. Projekat je utvrdio da je univerzalno pohađanje moguće samo ako lokalno okruženje proaktivno dopre do svih roditelja u zajednici. Pored toga, IECE okruženje garantuje da svako dete ne samo da pohađa, već i da aktivno učestvuje u socijalnim aktivnostima i aktivnostima učenja, sa relevantnom podrškom prema potrebi.

Sa tačke gledišta inkluzije, svako dete je jedinstveno. Važno je da se prati napredovanje svakog deteta, umesto da se samo fokusira na postizanje nacionalnih standarda kompetencije. To omogućava svojoj deci – bez obzira na njihov stepen postignuća – da budu

vrednovani podjednako kao aktivni članovi i učenici od strane grupe vršnjaka i da dobijaju podršku koja im je potrebna da bi napredovali. Izabrani primer IECE okruženja je to izričito tražio prvo prihvativši i vrednujući svako dete u okviru kreativne, obrazovne zajednice koja pruža podršku gde svako pripada i uživa u pozitivnim odnosima i sa zaposlenima i sa vršnjacima. U ovoj gostoljubivoj atmosferi, deca su onda pozvana i omogućeno im je da:

- koriste svoje snage;
- prave izbore, posebno u igri;
- ispoljavaju svoju radoznalost i samousmeravanje;
- izražavaju interesovanja i ciljeve i shodno tome se angažuju u rešavanju problema;
- budu pozitivno motivisani da se angažuju i učestvuju u vrednovanim aktivnostima i budu u interakciji sa svojom grupom vršnjaka.

2. Razvoj alata za samorefleksiju

Drugi doprinos projekta je razvoj alata za samorefleksiju. Projektni tim je kombinovao inspiracije iz postojećih instrumenata koji se fokusiraju na obrazovno okruženje ECE-a (pogledajte reference u Evropskoj agenciji, 2017b) sa zahtevom projekta da opiše glavne karakteristike kvaliteta IECE-a za svu decu.

Alat za samorefleksiju se fokusira na predškolsko okruženje kao mesto za učešće i učenje. On obraća pažnju na obradu i strukturalne faktore u okviru okruženja koji utiču na iskustva dece. Alat se odnosi na osam aspekata:

1. Sveukupna atmosfera dobrodošlice
2. Inkluzivno socijalno okruženje
3. Pristup usmeren na dete
4. Fizičko okruženje prilagođeno detetu
5. Materijali za svu decu
6. Mogućnosti za komunikaciju za sve
7. Okruženje za inkluzivnu nastavu i učenje
8. Okruženje prilagođeno porodici.

Set pitanja pokriva svaki aspekt. Oni imaju za cilj da podrže razmišljanja praktičara. Oni obuhvataju prostor za navođenje prednosti i slabosti usluga u pogledu inkluzivnosti, kao i za postavljanje ciljeva unapređenja.

Alat za samorefleksiju može da se koristi za nekoliko namena. To su:

- da pruži sliku stanja inkluzivnosti okruženja;
- da služi kao osnova za rasprave zainteresovanih strana o inkluziji;
- da identifikuje i opiše problematične oblasti, utvrdi ciljeve poboljšanja i planira intervencije da bi se osiguralo pružanje inkluzije;
- da se procene različiti načini inkluzivnog rada;
- da se razvijaju indikatori inkluzije prema nacionalnim standardima za kvalitet IECE-a.

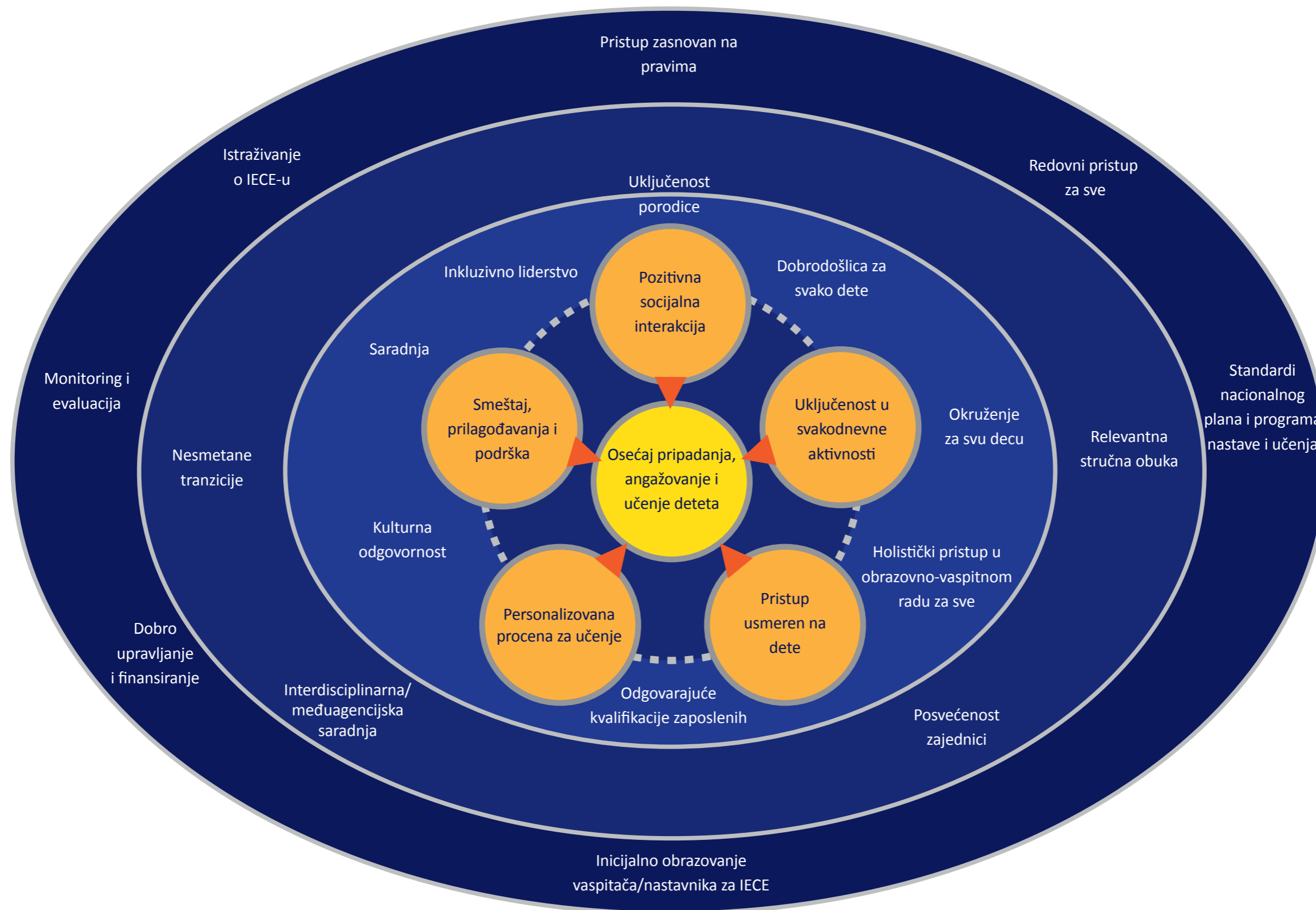
Relevantnost, primerenost i korisnost pitanja procenjeni su tokom osam poseta izabranim primerima IECE okruženja u različitim zemljama. Oni su takođe procenjeni putem fokus grupa i kognitivnih intervju sa praktičarima, roditeljima, studentima vaspitačkog/nastavničkog fakulteta koji su na praksi i akademskim osobljem u obrazovanju vaspitača/nastavnika u tri druge zemlje. Zaključci pokazuju da bi to mogao da bude koristan alat za predškolske praktičare u celoj Evropi i šire da bi se poboljšala inkluzivnost u njihovim IECE okruženjima.

3. Prilagođavanje modela ekosistema IECE-a

Treći doprinos projekta je razvoj modela ekosistema IECE-a. On može da služi kao okvir za planiranje, poboljšanje, monitoring i procenu kvaliteta IECE-a na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou (pogledati sliku 1).

Model u sebi objedinjuje sva važna pitanja IECE-a koja proističu iz podataka dobijenih iz različitih izabranih primera IECE okruženja. Međutim, ne naglašava i ne prikazuje svako okruženje podjednako dokaze u vezi sa svakim pitanjem. Iz tog razloga, i kako je predloženo za alat za samorefleksiju, model se najbolje koristi kao okvir. Koristeći ovaj okvir, kreatori politika i praktičari mogu da razmatraju svoje prioritete potrebe i ciljeve u okviru sveobuhvatne slike modela relevantnih pitanja za kvalitet IECE-a.

Slika 1. Model ekosistema inkluzivnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Slika 1 predstavlja ishode, procese i strukture kvaliteta IECE-a u modelu ekosistema grupisane u pet dimenzija:

Dimenzija 1: Ishodi

Centar modela sadrži tri glavna **ishoda** IECE-a, pod nazivom „Osećaj pripadanja, angažovanje i učenje deteta“.

Dimenzija 2: Procesi

Direktno povezani sa ishodima su pet glavnih **procesa** u kojima je dete neposredno uključeno u okviru IECE okruženja, od pozitivne socijalne interakcije do aktivnog učešća u aktivnostima učenja i socijalnim aktivnostima uz omogućavanje podrške po potrebi.

Dimenzija 3: Pomoćne strukture u okviru IECE okruženja

Glavni procesi su, zauzvrat, podržani **strukturama u okviru fizičkog, socijalnog, kulturnog i obrazovnog okruženja**. Oni obuhvataju strukture koje omogućavaju da svako dete bude cenjeno, pristupačno i holističko okruženje za učenje i inkluzivno liderstvo i saradnju.

Dimenzija 4: Strukture podrške u okviru zajednice

Osim toga, udaljeniji **strukturalni faktori kod kuće i u zajednici** koji okružuju IECE okruženje utiču na procese inkluzije koje dete doživljava. Oni obuhvataju saradnju sa porodicama i usluge podrške, kao i procedure za nesmetane tranzicije u IECE okruženje i iz njega.

Dimenzija 5: Strukture podrške na regionalnom/nacionalnom nivou

Na kraju, spoljni sloj modela predstavlja **strukturalne faktore koji funkcionišu na regionalnom/nacionalnom nivou** koji takođe utiču na ono što se dešava u okviru

okruženja. Oni obuhvataju nacionalne politike zasnovane na pravima kao i sisteme evaluacije, dobro upravljanje i relevantne politike istraživanja.

Zajedničko korišćenje modela od strane kreatora politike i praktičara

Model može da poboljša saradnju između kreatora politika i praktičara u cilju razvoja i promovisanja kvalitetnih struktura i procesa na svim nivoima usmerenim ka tome da se svoj deci omogući aktivno učešće u IECE-u.

Model ekosistema pojašnjava preklapanje lokalnih i regionalnih/nacionalnih odgovornosti. Na primer, regionalni/nacionalni kreatori politika su uglavnom odgovorni za pristup zakonodavstvu i finansiranju zasnovan na pravima čime je dato pravo svoj deci na pristup redovnom obrazovanju (spoljni krug). Međutim, da bi sva deca zaista mogla da se pridruže svojim vršnjacima u redovnom okruženju, zaposleni u tom okruženju moraju da požele dobrodošlicu svoj deci i njihovim porodicama, kao i da ulože potreban napor da bi osigurali da sva deca iz lokalne sredine mogu da imaju aktivnu i značajnu ulogu u okruženju (unutrašnji krug).

Slično tome, nacionalni kreatori politika moraju da se postaraju da postoje programi inicijalnog obrazovanja vaspitača/nastavnika za IECE (spoljni krug). Međutim, lokalno okruženje je odgovorno da obezbedi da njeni zaposleni budu potpuno obučeni vaspitači/nastavnici (što je moguće više) i da imaju stalne mogućnosti nadogradnje veština kako bi se ispunile različite potrebe sve dece koja pristupaju okruženju (unutrašnji krug).

PREPORUKE

Ovaj projekat ima za cilj da se identifikuju, analiziraju i potom unaprede glavne karakteristike kvalitetnog IECE-a za svu decu od treće godine do početka osnovnog obrazovanja. Projekat se gradi na postojećem razumevanju IECE-a i dodaje nova sagledavanja u svoje preporuke.

Preporuke projekta su organizovane prema modelu ekosistema. One su uglavnom upućene kreatorima politika u pogledu načina na koji mogu da podrže praktičare da bi se obezbedilo kvalitetno IECE.

Da bi se pobrinuli da aktivno učešće i učenje dece u IECE-u postane glavni cilj pružanja IECE-a, kreatori politika treba da:

1. Podrže lokalne pružaoce IECE-a da proaktivno dopru do dece i porodica i slušaju njihovo mišljenje.
2. Kreiraju uslove za IECE okruženje u kojoj će se osigurati ne samo pohađanje dece, već i njihovo angažovanje kada se nađu u njemu.

Da bi se pobrinuli da aktivno učešće i učenje dece u IECE-u postane glavni cilj i proces pružanja IECE-a, kreatori politika treba da:

3. Obezbede da holistički nacionalni plan i program nastave i učenja utvrdi svoj osnovni cilj i standard prema kojima je svoj deci omogućeno da pripadaju, budu angažovana i uče, kako samostalno tako i sa vršnjacima.
4. Obezbede da procena dece takođe uzima u obzir nivo učešća dece u učenju i socijalnim aktivnostima i socijalnu interakciju sa odraslima i vršnjacima i podršku koja im je potrebna da bi se to realizovalo.

Da bi obezbedili da IECE okruženja imaju kapacitet da prime i uključe svu decu, kreatori politika treba da:

5. Obezbede da inicijalno i kontinuirano obrazovanje za vaspitače/nastavnike i pomoćno osoblje bude takvo da im omogućava da razvijaju kompetencije neophodne za prihvatanje i angažovanje sve dece u svakodnevnim aktivnostima IECE-a.
6. Obezbede da praktirači budu pripremljeni da razumeju kulturno poreklo dece i porodica kao faktora koji omogućava njihovo aktivno učešće u IECE-u.
7. Stvore uslove za lidere IECE okruženja da prihvate inkluzivni pristup, da budu kompetentni da kreiraju etos prihvatanja i brige i da omoguće zajedničku odgovornost za dobrobit angažovanja svakog deteta.
8. Daju prednost razvoju i upotrebi alata za unapređenje inkluzivnosti fizičkog i socijalnog okruženja IECE-a, kao što je alat za samorefleksiju.

Da bi obezbedili da IECE okruženja imaju kapacitet da ispune dodatne potrebe sve dece, kreatori politika treba da:

9. Obezbede da lokalna zajednica pruža stručnost i resurse kako bi svako dete moglo da prisustvuje, bude deo grupe vršnjaka i aktivno učestvuje u aktivnostima učenja i socijalnim aktivnostima.
10. Podržavaju saradnju između svih sektora i disciplina, zajedno sa praktičarima, porodicama i lokalnim zajednicama, da bi se unapredili kvalitet osećaja pripadanja, angažovanja i učenja sve dece.

Da bi se osiguranje kvaliteta zaista usmerilo na pružanje kvalitetne usluge deci u IECE-u, kreatori politika treba da:

11. Obezbede da kolekcija statističkih informacija sadrži podatke o broju dece kojoj je odbijeno pravo na kvalitetni IECE i o tipovima prepreka koje ih sprečavaju da mu pristupe.
12. Obezbede da evaluacije usluga uzimaju u obzir do koje mere sva deca imaju

mogućnosti za aktivno učešće, nezavisne, samoinicijativne aktivnosti i socijalnu igru i druge aktivnosti.

13. Obezbede razvoj indikatora kvaliteta *inkluzije* za predškolsko vaspitanje i obrazovanje koristeći, između ostalih resursa, model ekosistema projekta IECE-a i alat za samorefleksiju.

Da bi se zagarantovalo da donošenje politika utiče na kvalitet IECE prakse, kreatori politika u različitim sektorima i na različitim lokalnim, regionalnim i nacionalnim nivoima treba da:

14. Sarađuju između sebe i sa pružaocima usluga kako bi se zagarantovao kvalitet i inkluzivnost IECE usluga putem zajedničkog razumevanja pitanja kvalitetne inkluzije, kao što je model ekosistema IECE-a.

REZULTATI PROJEKTA

Ovaj izveštaj se fokusirao na novim doprinosima projekta politici, praksi i istraživanju o IECE-u. To su bili konačni ishodi trogodišnjeg procesa širom Evrope koji je obuhvatio sledeće aktivnosti i rezultate:

- Pregled literature i politike, koji pruža konceptualni okvir projekta i obuhvata pregled međunarodne i evropske istraživačke literature i dokumenata o politici o IECE-u (Evropska agencija, 2017c)
- Prikupljanje i kvalitativna analiza 32 primera IECE okruženja iz 28 država članica Agencije (Evropska agencija, 2016)
- Detaljne posete pojedinačnim lokacijama u izabranim primerima IECE okruženja u osam različitih zemalja
- Odgovori iz upitnika pojedinačnih zemalja, koji pružaju informacije o politici i praksi u IECE-u za svu decu na nacionalnom nivou u državama članicama Agencije
- Alat za samorefleksiju za unapređenje IECE okruženja: on je nastao učešćem zainteresovanih strana u svakoj od osam poseta izabranim primerima IECE okruženja i putem dodatnih ekoloških studija potvrde u tri različite zemlje. On je dostupan na 25 jezika. (Evropska agencija, 2017b)
- Objedinjeni izveštaj, *Inclusive Early Childhood Education: New Insights and Tools – Contributions from a European Study [Inkluzivno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: Nova sagledavanja i alatke – doprinosi evropske studije]* (Evropska agencija, 2017a), što je rezime ovog izveštaja.

Svi ovi rezultati projekta su dostupni u veb prostoru IECE projekta na adresi:
www.european-agency.org/agency-projects/inclusive-early-childhood-education

REFERENCE

Bronfenbrenner, U. i Morris, P. A., 2006. „The Bioecological Model of Human Development“ [Bioekološki model ljudskog razvoja], W. Damon i R. M. Lerner (ured.), *Handbook of Child Psychology, Vol. 1: Theoretical models of human development* [Priručnik dečije psihologije, vol. 1: Teoretski modeli ljudskog razvoja] (6. izd.). Njujork: Wiley

Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje, 2015. *Stav Agencije o sistemima inkluzivnog obrazovanja*. Odense, Danska. www.european-agency.org/publications/brochures-and-flyers/agency-position-on-inclusive-education-systems-flyer (zadnji pristup novembra 2016.)

Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje, 2016. *Inclusive Early Childhood Education: An analysis of 32 European examples* [Inkluzivno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: Analiza 32 evropska primera]. (P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné i M. Kyriazopoulou, ured.). Odense, Danska. www.european-agency.org/publications/ereports/iece-analysis-of-32-european-examples (zadnji pristup juna 2017.)

Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje, 2017a. *Inclusive Early Childhood Education: New Insights and Tools – Contributions from a European Study* [Inkluzivno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: Nova sagledavanja i alatke – doprinosi evropske studije]. (M. Kyriazopoulou, P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné i F. Bellour, ured.). Odense, Danska.

www.european-agency.org/publications/ereports/iece-new-insights-and-tools (zadnji pristup decembra 2017.)

Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje, 2017b. *Alat za samorefleksiju o okruženju inkluzivnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja*. (E. Björck-Åkesson, M. Kyriazopoulou, C. Giné i P. Bartolo, ured.). Odense, Danska. www.european-agency.org/publications/ereports/inclusive-early-childhood-education-environment-self-reflection-tool (zadnji pristup avgusta 2017.)

Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje, 2017c. *Inclusive Early Childhood Education: Literature Review [Inkluzivno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: Pregled literature]*. (F. Bellour, P. Bartolo i M. Kyriazopoulou, ured.). Odense, Danska. www.european-agency.org/publications/reviews/iece-literature-review (zadnji pristup decembra 2017.)

Evropska komisija, 2014. *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care [Predlog za ključne principe okvira kvaliteta za predškolsko vaspitanje i obrazovanje i negu]*. Izveštaj radne grupe o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i nezi pod okriljem Evropske komisije. ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf (zadnji pristup aprila 2017.)

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, 2015. *Starting Strong IV: Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care [Snažna osnova od ranog detinjstva: Monitoring kvaliteta predškolskog vaspitanja i obrazovanja i nege]*. Pariz: OECD Publishing. www.oecd.org/publications/starting-strong-iv-9789264233515-en.htm (zadnji pristup novembra 2016.)

Savet Evropske unije, 2017. *Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on Inclusion in Diversity to achieve a High Quality Education For All [Zaključci Saveta i predstavnika vlada država članica, koji su se sastali u okviru Saveta, o inkluziji u različitosti kako bi se postiglo kvalitetno obrazovanje za sve]*. 2017/C 62/02. eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.062.01.0003.01.ENG (zadnji pristup juna 2017.)

Sekretarijat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelarija u Briselu:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org